

ANTİK VE MODERN PERSPEKTİFLERLE ADALET: ARİSTOTELES VE MODERN ETİK ANLAYIŞLAR JUSTICE FROM ANCIENT AND MODERN PERSPECTIVES: ARISTOTLE AND MODERN ETHICAL PERCEPTIONS

Nazan YEŞİLKAYA,

Dr. Öğretim Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, nyesilkaya@sirnak.edu.tr
ORCID ID:0000-0002-9628-3492

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca Aristoteles'in adalet konusundaki fikirleri etik ve hukuk politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bunun nedeni, Aristoteles'in teorilerinin zamanın ötesine uzanması ve küreselleşen dünyamızda, özellikle kültürlerarası bağlamlarda hala bir rehber olarak hizmet edebilmesidir. Bu bağlamda, Aristoteles'in adalet anlayışının günümüzde nasıl geçerliliğini koruduğunu ve ilkelerinin çağdaş etik ve siyasi tartışmalar üzerindeki etkisini araştırmak kayda değerdir. Bu çalışmada, Aristoteles'in adalet kavramının çeşitli çağdaş etik teorilere ilham kaynağı olduğu ve bunların Aristoteles'in adalet ilkelerinden beslendiği tartışılacaktır. Böylelikle, Aristoteles'in adil davranış ilkelerinin modern etik ve hukuki tartışmalarda geçerliliğini korumaya devam ettiği konu edilecektir. Ayrıca, çağdaş ahlak ve adalet teorilerine tarihsel bir köken ve evrensel bir perspektif sunduğu analiz edilecektir.

Bu çalışmada, Aristoteles'in ahlaki bir erdem olarak adalet argümanı üzerinden farklı adalet anlayışlarını, adaletin nasıl tesis edildiğini ve neyin adil neyin adaletsiz sayıldığına dair standartlar inceleme konusu edilecektir. Makalenin amacı, Aristoteles felsefesinin adalet ve ahlak anlayışımızı etkilemeye devam ettiğini, felsefe ve etikteki çağdaş perspektiflerle yakınlaştığını vurgulamaktır. Nitekim Aristoteles'in görüşleri ile modern teorilerin bütünleştirilmesi, daha sofistike bir adalet anlayışının geliştirilmesine olanak tanıyarak gerek Antik dönem gerekse Modern dönem için simbiyotik bir ilişki kurulmasını teşvik etmektedir. Nihayetinde, çağdaş toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan uyarlamalara rağmen, insan hayatının her alanında etik ve erdemli davranışın kalıcı değerini bizlere miras bırakan Aristoteles'in fikirlerinin adalet ve ahlak üzerine mevcut düşünce için temel olmaya devam ettiği sonucuna varılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Modern Düşünce, Aristoteles, Etik, Adalet.

103

ABSTRACT

Throughout human history, Aristotle's ideas on justice have played an important role in shaping ethical and legal policies. This is because Aristotle's theories transcend time and can still serve as a guide in our globalised world, especially in cross-cultural contexts. In this context, it is noteworthy to explore how Aristotle's conception of justice remains relevant today and the impact of his principles on contemporary ethical and political debates. In this study, it will be argued that Aristotle's concept of justice has inspired various contemporary ethical theories and that they are informed by Aristotle's principles of justice. Thus, it will be argued that Aristotle's principles of just behaviour continue to be relevant in modern ethical and legal debates. Furthermore, it will be analysed that Aristotle's principles of just behaviour offer a historical origin and a universal perspective to contemporary theories of morality and justice.

In this analysis, Aristotle's argument for justice as a moral virtue will be used to examine different conceptions of justice, how justice is established, and the standards of what is considered just and unjust. The aim of the article is to emphasise that Aristotle's philosophy continues to influence our understanding of justice and morality, and that it converges with contemporary perspectives in philosophy and ethics. Indeed, the integration of Aristotle's views with modern theories allows for the development of a more sophisticated conception of justice, encouraging a symbiotic relationship for both Antiquity and Modernity. Ultimately, it will be concluded that despite adaptations to meet the needs of contemporary society, Aristotle's ideas remain fundamental to current thinking on justice and morality, bequeathing to us the enduring value of ethical and virtuous behaviour in all aspects of human life.

Keywords: History of Philosophy, Modern Thought, Aristotle, Ethics, Justice.

1. Giriş

Çağdaş etik alanı hızla genişlemekte olup çok çeşitli etik hususları kapsamaktadır. Çağdaş etiğin kritik bileşenlerinden biri, toplumun tüm üyelerine adil davranılmasını sağlayan adalettir. Öyle ki adalet, hukuk ve düzenin korunmasında hayati bir rol oynadığından, hukuki ve siyasi arenalarda temel ahlaki bir ilke olarak karşılanmaktadır. Çağdaş etik teorileri her ne kadar yıllar içinde gelişip genişlese de Antik Yunan'ın ünlü filozoflarından Aristoteles'in adalet teorisi etik

alanında geçerli ve etkili bir bakış açısı olmaya devam etmektedir. Nitekim adalet, tarih boyunca araştırılan ve tartışılan temel bir kavram olup özellikle de Aristoteles'in adalet tanımı ve teorisi günümüzde hala geçerliliğini ve kayda değerliğini korumaktadır.

Adaleti ahlaki bir erdem olarak kabul eden Aristoteles, "Nikomakhos'a Etik" adlı eserinin beşinci kitabında karmaşık adalet kavramının ayrıntılı bir analizini sunar. Filozof, bu eserinde adaletin genel ve özel anlamlarını ustalıkla inceleyerek adaleti "evrensel adalet" ve "özel adalet" şeklinde iki kategoriye ayırır. Aristoteles'in Antik Yunan'daki adalet formülasyonu, sistematik açıklamasıyla dikkat çekici olup kendi döneminde türünün ilk örneği sayılmaktadır. Onun etik konusundaki çalışmalarının, özellikle de ahlaki erdem, mutluluk ve iyi yaşam kavramlarının modern ahlak felsefesi üzerindeki etkisi derin olmuştur. Adalet üzerine düşüncelerini genel etik kuramı içerisinde geliştiren Aristoteles, adaleti başlıca iki anlamda ele almaktadır. Birinci anlamda geniş ve genel düzeyde adaleti, erdem olarak incelemektedir. İkinci anlamda ise dar olarak adaleti, orta kararlılık ve ölçülülük olarak tanımlamaktadır. Özellikle belirtilmelidir ki "Nikomakhos'a Etik" bu konuları düşünmek ve tartışmak isteyenler için hala temel bir kaynak olmaya devam etmektedir.

"Nikomakhos'a Etik"ın yanı sıra Aristoteles'in "Politika" adlı eseri de adalet tartışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Aristoteles'in eserleri, adaleti hem ahlaki hem de siyaseti kapsayan bir erdem olarak tasvir eder ve felsefi tartışmalar için geniş kapsamlı sonuçlar doğurur. Bu bağlamda Aristoteles'in görüşlerinin zamanın testine dayandığını ve gelecek nesil düşünürlerle ilham vermeye devam ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bu nedenle, adaletin ne olduğu ve nasıl geçerli olduğuyla ilgili tartışmaların, evrensel köklerden günümüz dünyasının gerçeklerine kadar geniş bir perspektifte ele alınması hususunda Aristoteles'in görüşleri önem arz etmektedir.

Bu çalışma, Aristoteles'in adalet teorisini, bileşenlerini ve çağdaş etik teorileriyle ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Aristoteles'in adalet teorisinin çeşitli boyutlarını ve onun çağdaş siyaset felsefesiyle ilgisini araştıran bu makalede Aristoteles'in adaleti evrensel ve özel adalet olmak üzere iki farklı kategoriye ayırmasını ve bunların siyasi topluluğun ortak iyisiyle nasıl ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Aristoteles'in siyasi makamların ve sosyal ayrıcalıkların tahsisinde erdem ve liyakat vurgusuna da yer verilmektedir. Aynı zamanda adaletin doğasını, toplumdaki adaletin rolünü, adaletsizlik sorununu ve Aristoteles'in adalet teorisinin çağdaş geçerliliğini de araştırmaktadır. Böylelikle, Aristoteles'in adalet teorisini analiz ederek, adalet ve etik üzerine süregelen söylemlere katkıda bulunmayı ve bu kuramın çağdaş etik meselelere uygulanmasına ilişkin iç görüler sunmayı amaçlamaktadır. Genel olarak bu araştırma makalesi, Aristoteles'in adalet teorisinin ve bu teorinin çağdaş siyaset felsefesindeki öneminin kapsamlı bir analizini sunmakta ve bu alanda süregelen bilgi birikimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

2. Aristoteles'in Adalet Teorisine Genel Bakış

Adaletin tesis edilmesi konusunda toplumun ve yargı sisteminin önemli bir rol oynamasını savunan Aristoteles nazarında, adil olanla adil olmayanın ölçütleri, özellikle dağıtıcı adalet bağlamında, bireylerin toplum içindeki rollerine, haklarına ve sorumluluklarına dayanmaktadır. Adaletin ölçütlerini belirlerken, eşitliği ve orantıyı esas alan Aristoteles eşit olmayan durumlar arasında eşitlik sağlamanın adaletsizlik olarak kabul edileceği sonucuna varır. Netice olarak, Aristoteles'in adalet anlayışı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, eşitliğin, hakların ve sorumlulukların uygun bir şekilde dağıtılmasını temellendirir ve bu anlayış, modern hukuk ve etik teorilerine büyük ölçüde ilham kaynağı olmuştur.

Aristoteles, bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda, adaletin kazanç ve kayıp arasında adil bir orta yol bulmakta yattığını belirtmiştir. Bu nedenle genellikle bir hakim rehberliğine başvurulur. Bir hakim, orta yolu bulmak olarak görülebilecek adaleti dağıtmaktan sorumludur.

Eğer bir hakim bunu başarabiliyorsa, adalet dağıtıyor demektir. Dolayısıyla adalet bir denge halinde olmakla ilgilidir. İşlerin eşit olarak bölünmediği durumlarda, hakimler eşitliği sağlamak için büyük olanın bir kısmını küçük olana verebilir. Bölüşüm tam olarak eşitse, herkes eşit pay alır (Aristoteles, 2017). “O halde adalet, yasaya uyan ve eşitliği düşünende, adaletsizlik ise yasaya uymayan ve eşitliği düşünmeyende görülmektedir” (Aristoteles, 2017, s. 1129b). Ancak eşitliğin göreceli bir eşitlik durumu olduğuna inan Aristoteles, belirli durumlarda adaletsizlik ve haksızlığın ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Örneğin, adaletsizlik, eşit olmayan statüdeki bireyler kaynaklardan eşit pay aldığı veya eşit statüdeki bireyler kaynakları eşit olmayan bir şekilde aldığı ortaya çıkar.

Bu minvalde adil ve hakkaniyetli kişiler arası ilişkileri ilgilendiren liyakat konusuna gereken önemin verilmesi gerektiği görüşünde olan Aristoteles’e göre kimin neyi ne ölçüde hak ettiği sorusu önemlidir. Bu hususun göz ardı edilmesi, bir bütün olarak toplumun ahlaki dokusu üzerinde ciddi etkilere yol açabilir. “Kısacası bir toplumda insanların mutlu olmalarını sağlayacak ve mutluluğu koruyacak şeylere hak adını vermekteyiz” (Aristoteles, 2017, s. 1129b). Hak etme kavramı öznel ve değerlere bağlı olduğundan, kişinin eylemlerine dayalı sonuçların dağılımı genellikle ilişkilerde uyumsuzluğa veya dengesizliğe yol açabilir. Değerler mutlak olmadığından, kişiden kişiye farklılık gösterebilir ve bu da neyin adil olduğunu belirlemek için değişen standartlarla sonuçlanabilir. Bu öznelik nedeniyle, bireyler arasında adaleti neyin oluşturduğu konusunda tam bir mutabakata varılması pek olası değildir. (Aristoteles, 2017).

Adalet kavramı üzerinden yaptığımız bu değerlendirmede, Aristoteles, adaleti önce orta olarak tanımlar, sonrasında adaletin ortalığını ikiye bölünmüşlük olarak inceler. İkiye bölünmenin sonucunda oluşan parçaların benzerliğinden farklılığına ya da farklılığından benzerliğe bir geçişin söz konusu olduğuna odaklanır. Bununla beraber, asıl adaletin kendinde doğal olarak bulunan değişebilirliğine yoğunlaşırken öteki taraftan da söz konusu değişebilirlik ve koybolmanın incelenmesi gerektiğini belirtir. Nitekim haklılıkla haksızlığın birbirleri üzerinden kaybolmaya yüz tuttuğu bu durumda böylesi bir inceleme elzemdir.

3. Ahlaki Bir Erdem Olarak Adalet

Aristoteles’in Nikomakhosa Etik adlı eserinin bir kitabının tamamını adalet erdemine ayırması O’nun erdem kavramı üzerinde titizlikle durduğunun bir göstergesidir. Nitekim adalet erdemi dışında diğer erdemler kendileri dışında birtakım değerlere bağlı olarak iyi olurken, adalet kendisi bakımından iyi olan bir erdemdir. Adaletten insani bir erdem olarak bahseden Aristoteles, adalet kavramının erdemle bağlantısını incelerken iki hususa vurgu yapar. Birinci husus; düşünce ve karakter (etik) erdemler kategorisinde olan adalettir. Buradaki adalet, “erdemın bir parçası değil erdemın bütünüdür” (Aristoteles, 2017, s. 1130a). Bir başka deyişle: Adalet kısmen etik erdemlerden biri olsa da “tüm erdemleri kendisinde toplar” (Aristoteles, 2017, s. 1130a). Dolayısıyla adalet “erdemın bütünüdür” (Aristoteles, 2017, s. 1130a- 1130b) çünkü birey hem kendiyile ilişkisinde hem de başkalarıyla olan ilişkisinde bu erdemi kullanabilmektedir. Kötü insan ve iyi insan ayırımını ifade ederken hem kendine hem dostlarına karşı kötülükle davranan kişi en kötü insan, fakat kendisine değil de başkalarına erdemle davranan kişi de en iyi insandır der (Aristoteles, 2017). Böylelikle Aristoteles için adalet, karakter erdemleri içerisinde ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü erdemler arasında yalnızca adalet başkalarıyla ilişkide belirlemektedir.

Aristoteles’in adalet ve erdem bağlantısına dair vurgulamış olduğu ikinci husus ise bir “huy olarak erdemdir.” Bir insanın başkalarıyla ilişkisinde söz konusu olan adalet; kendi başına bir huy söz konusu olduğunda bir erdemdir. Bu minvalde erdem olarak adalet, yani kendi başına adalet erdemi, bir huydur. Uçları adaletsizlik, kendisi orta olan bir huydur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken ayrıntı; erdemın hakkında olduğu, erdemli olan şey ve adaletin hakkında

olduğu, adaletli olan şey aynı değildir. Bu doğrultuda adalet erdemden ayrılır (Aristoteles, 2017).

Aristoteles'in özellikle adaleti bir karakter erdemi olarak görmesi ve tartıştığı diğer erdemlerle aynı çerçevede değerlendirmesinden hareketle onun felsefesinin, özellikle de erdem ve karakter bağlamında adaleti yeniden düşünmek için değerli bilgiler sağladığını ifade edebiliriz. Aristoteles'e göre adalet, bir karakter veya erdem durumudur ve adil arzulara dayanarak adil davrananların sahip olduğu bir durumdur. Bu, adaletin eylemler ve onları motive eden arzularla sergilendiği anlamına gelir. Aristoteles ayrıca kanunlara uymanın adil olmanın çok önemli bir vasfı olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle erdemli karaktere ve adil isteklere ve yasalara bağlılığa öncelik vererek adaletin toplumda daha iyi anlaşılması ve uygulanması sağlanabilir.

4. Adaletin Farklı Veçheleri

Aristoteles'in adalet felsefesi doğru ve yanlışa dair incelikli ve karmaşık bir anlayış sunmaktadır. Onun adalet kavramı çok yönlüdür ve farklı biçimler içerir. En ilginç yönlerinden biri, adaletin erdemden bağımsız olarak var olabilesidir. Bu, adalet ve ahlak arasında iki ayrı bağlantı olduğu anlamına gelir. Aristoteles gerçek adaletin erdemden kopuk olan biçimi olduğuna inanır ki bu da adaletin özünde iyi olmadan da sağlanabileceğini gösterir. Aristoteles, adaletsizliği yasaya aykırı ve eşit olmayan her türlü eylem olarak tanımlar. Buna karşılık, doğruluk yasaya uymak ve eşit olmaktır. Esasen, adaletsizlik yasaya uymayan her şeydir. Ancak, eşitsiz olan şeylerin her zaman yasaya aykırı olmadığını belirtmek önemlidir. Yine de yasalara aykırı olan her şey eşitsiz olarak kabul edilir. Bu nedenle, adaletsizlik ve eşitsizliğin, bir bütün ve parçaları gibi ayrı varlıklar olduğunu anlamak çok önemlidir. Bir adaletsizlik, tüm bir adaletsizlik sisteminin sadece bir parçasıdır ve bir adalet de tüm bir adalet sisteminin bir parçasıdır. Bu da adalet ve adaletsizlik hakkında konuştuğumuzda, sadece bireysel eylemler veya kararlardan çok daha fazlasını tartıştığımız anlamına gelir (Aristoteles, 2017). Bu noktada belirtmelidir ki adalet ve erdem arasındaki ilişkinin yanı sıra adaletsizlik ve eşitsizlik arasındaki ayrımı keşfederek, insan davranışını ve sosyal organizasyonu yöneten temel ilkeler hakkında daha derin bir anlayış kazanabiliriz.

Aristoteles felsefi öğretilerinde adalet kavramını incelerken onu iki ayrı bölüme ayırır. Adaletin ilk yönü başkalarıyla olan ilişkilerimizle ilgiliyken, diğeri erdemün önemli bir bileşeni olan kendi başına bir eğilim olarak adaletle ilgilidir. Aristoteles'e göre, bireyler kişisel işlerini yönetmek için gereken erdeme sahip olabilirler, ancak başkalarıyla etkileşimde bulunurken her zaman erdemli davranmayabilirler.

Adalet ve erdem arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapan Aristoteles, adaletin yalnızca diğer bireylerle etkileşim halindeyken geçerli olduğunu savunur. Bu da adaletin diğer erdemlerden ayrı olduğunu, çünkü hem kişinin kendisinin hem de başkalarının refahıyla yakından bağlantılı olduğunu gösterir. Sonuç olarak Aristoteles, adaletin yalnızca kendi içimizde geliştirmemiz gereken bir erdem olmadığı, aynı zamanda çevremizdekilerle adil ve uyumlu ilişkiler sürdürmek için de hayati önem taşıdığı sonucuna varır.

5. Dağıtıcı ve Denkleştirici Adalet

Aristoteles adaleti genel anlamda özetlerken, onu iki kategoriye ayırır: Dağıtıcı ve denkleştirici (düzeltici, eşitleyici) adalet. Aristoteles'e göre adalet ve adil olduğu düşünülen şey farklı anlamlara sahiptir, genel adalet yasaya uygunluk anlamına gelirken, özel adalet doğru olana uygunluktur. Daha geniş bağlamda, genel adalet yasaları içerir, bu da onu doğası gereği doğru ve adil kılar. Aristoteles, yasalara uymanın temelini, yasaların devletin ve vatandaşlarının refahını korumadaki rolünü onaylayarak ifade eder. Yasalar kamu yararının hem yaratıcısı hem

de savunucusu olarak hizmet eder, genel olarak polis'in ve özel olarak da bireysel sakinlerinin ortak çıkarlarını ve mutluluğunu kapsar (Aristoteles, 2017).

Aristoteles adalete genel, evrensel bir anlamdan ziyade daha dar, daha özel bir anlamda vurgu yapar. Dağıtıcı adaleti -ya da onur ve servetin vatandaşlar arasında adil dağıtımını- ve kişiler arası ilişkileri ele alan düzeltici adaleti içeren bu adalet türünün içeriğini oluşturmaya odaklanır. Bu adalet türü karşılıklı ilişkileri düzenler ve Aristoteles dağıtıcı ve düzeltici (eşitleyici) adalet arasında ayırım yaparken eşitliğin adaletin temelinde olduğuna inanır. Bu adalet kavramının hakkaniyetli olduğunu kabul eder.

Sosyal adalet ve eşit haysiyet de çağdaş etiğin ayrılmaz bir parçası olduğundan ve adaleti temel bir etik ilke haline getirdiğinden dolayı dağıtımsal adalet, toplumlar veya kuruluşlar içinde fayda ve yüklerin eşit dağılımını gerektirdiğinden özellikle önemlidir. Dağıtıcı adalet kavramı, her bireyin kendi yetenek ve değerleriyle orantılı bir pay almasını sağlamak amacıyla mal ve onurların vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağıtılmasıyla örneklendirilir. Bu eşitlik kavramı görecelidir, yani karşılaştırılabilir niteliklere sahip bireylerin karşılaştırılabilir muamele göreceği anlamına gelir. Dolayısıyla, dağıtıcı adalet vatandaşlar arasında eşitlik ilkesinin korunmasına hizmet eder. Aksine, farklı yeteneklere, şerefe ve sosyal konumlara sahip bireylere aynı şekilde muamele edilirse, eşitlik ilkesi tehlikeye girer. Bu nedenle, malların ve onurların bireylerin eşitsizlikleri ile orantılı olarak dağıtılması esastır, bu da dağıtım adaletini yetenekleri ve değerleri hesaba katan orantılı bir ilişki haline getirir (Aristoteles, 2017).

Dağıtıcı adalet, bireyler ve toplum arasındaki ilişkinin düzenlenmesine odaklanılır. Toplum içinde eşitlik duygusunun korunması için vatandaşların devlete karşı görevlerini kendi yetenek ve koşullarına uygun olarak yerine getirmeleri esastır. Aristoteles, dağıtıcı adaletin orantı yoluyla sağlandığına, adaletsizliğin ise orantısızlık ile karakterize edildiğine inanıyordu. Eşit olmayan bireylere eşit davranmanın aslında eşitlik ilkesini ihlal edeceğini belirtmek önemlidir (Aristoteles, 2017). Bu nedenle, eşit olmayan kişilere eşit şeyler verilemeyeceği sonucu çıkmaktadır.

Aristoteles, özellikle sosyal adalet söz konusu olduğunda modern adalet anlayışının öncüsü olarak kabul edilir. Aristoteles dağıtıcı adaleti tartışırken "hak" kavramının altını çizer. "Hak"ı sadece orantılılık açısından değil, aynı zamanda merkezilik açısından da bir orantı durumu olarak tanımlar. Dolayısıyla, siyasi bağlamda adil bir dağıtım için, bunun "hak" ilkesine dayandırılması çok önemlidir (Aristoteles, 2017). Böyle bir dağıtım, bireylerin ne eksik ne de fazla olmak üzere hak ettiklerini almalarını sağlar. Dağıtıcı adalet orantılı eşitliğe dayanır ve bu da hakkaniyet olarak adaleti ifade eder. Bu bağlamda dağıtımcı adalet, sosyal özgürlük ve fırsat eşitliği ile ilgili temaların incelenmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bir kavram olarak dağıtıcı adalet, kaynakların, fırsatların ve faydaların bir toplumun üyeleri arasında adil ve eşitlikçi bir şekilde dağıtılmasını içerir. Dağıtıcı adalet, herkesin aynı fırsatlara ve kaynaklara erişimini sağlayarak adil ve uyumlu bir toplum fikrini destekler. Benzer şekilde sosyalizm, toplumun daha eşit dağılımını savunarak dağıtımcı adalete büyük önem verir. Eşitliğe yapılan bu vurgu, Aristoteles'in adalet anlayışıyla örtüşmektedir ve tarih boyunca sosyalist düşüncenin önemli bir özelliği olmuştur. Ayrıca Aristoteles'in adalet anlayışı demokratik sistemlerde de etkili olmuştur. Demokrasinin hukuka destek ve fırsat eşitliği gibi temel ilkeleri Aristoteles'in felsefesiyle uyumlu olup fikirleri hala dünya çapında demokratik sistemlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Özel adaletin diğer türü olan düzeltici adalet kavramını inceleyecek olursak Aristoteles bu adalet türünün ilişkileri eşitlemekle ilgili olduğuna ve tam bir eşitlik gerektirdiğine inanır. Aristoteles'e göre düzeltici adalet, dağıtıcı adaletten farklıdır ve alışverişlerdeki eşitlik durumuyla bağlantılıdır. Herhangi bir adaletsizlik örneği eşitliğin ihlali olarak kabul edilir. Aristoteles adaletin vatandaşlar arasında hak, onur ve para gibi varlıkların dağıtımında mevcut

olduğuna ve adilliğin eşitlik tarafından belirlendiğine inanır. “Hak, onur, para gibi şeylerin vatandaşlar arasında paylaştırılmasında adalet söz konusudur, insanlar eşitliğe uygun ya da uygun olmayan şekilde paylarını alabilirler. Yine alışveriş söz konusu olduğu zaman da hatalar adaletle düzeltilir” (Aristoteles, 2017, s.1131a). Bu bağlamda mübadeledeki hataların düzeltilmesi de düzeltici adalet şemsiyesi altına girer. Bu iki adalet biçimi, toplum içinde mutlak eşitliğin tesis edilmesi için elzemdir. Dahası, Aristoteles adil bir toplumsal yapının hem sayısal hem de oransal eşitliğe eşit önem verilerek sağlanabileceğini savunur.

Aristoteles, haksızlığın olduğu bir ortamda yargıcın sağladığı adaleti düzeltici (denkleştirici) adalet olarak sınıflandırır. Yani yargıç, dengenin bozulmasıyla beliren haksızlık durumunun taraflar için tekrardan hak olanın yerini bulmasını sağlar. Bir başka deyişle bozulan adaletin yerini bulmasını sağlar. Yargıç, eşitsizlik olan bu adaletsizliğe denkleştirmeye ve ceza ile kazancı azaltarak bunları düzeltmeye çalışır. Böylesi bir durumda yargıç durumları eşit seviyeye getirerek adaleti gerçekleştirir dolayısıyla düzeltici adalet kar ile zararın ortası olarak belirir. Söz gelimi, suçun cezaya çarpıtılması, haksız alınan şeylerin geri verilmesi gibi suç işleyenlerin cezalandırılması hususu denkleştirici adaletin kapsamına dahildir. Aristoteles bunun gerçekleşmesini politik bir toplumda yasal adaletle (hukuka) bağlarken diğer yandan adaletin doğal hukuk yasalarıyla (yazılmamış) da sağnabileceğini savunur: “... doğal olan her zaman aynıdır ve değişmez... Ancak hak her yerde farklı olabilir. Oysa hak da değişmez sadece değişmiş gibi görünür. İnsanlar arasındaki yasalar değişebilir, bunların bir kısmı doğaldır diğer kısmı değildir. Tanrılar arasındaysa yasalar değişmez. İnsanlar arasındaki yasalar değişebilir özelliindedir, bunların hangilerinin doğal olarak değişebildiği hangilerinin doğal olmayan yollarla örneğin yasalar yoluyla ya da insanlar arası etkileşimle değiştiği bilinir” (Aristoteles, 2017, s. 1135a).

Aristoteles’e göre farklı yerlerdeki farklı siyasi rejimler farklı insan haklarına yol açmaktadır. Ancak, insan hakları için tek bir doğal ve en iyi standart vardır. Benzer şekilde, adil ve hukuka uygun olan da tekil ve genel olanla ilişkilidir. Tıpkı tek bir genel standart olduğu gibi, adil ve hukuka uygun olanın da tek bir standardı vardır. Bir eylem yapıldığında adaletsizlik ortaya çıkar, ancak eylem yapılmazsa adaletsizlik olmaz. Doğruluk ve adaletsizlik gibi sözcükleri yalnızca iradi eylemler için kullanabiliriz, iradi olmayanlar için değil. Çünkü adil eylemler tesadüfen haklı çıkarılabilir ve aynı şey adaletsiz eylemler için de söylenebilir. Nihayetinde, bir eylemin gönüllü olarak yapılıp yapılmadığı onun doğruluğunu ya da yanlışlığını belirler (Aristoteles, 2017).

Doğal ve yasal hukukun varlığına dikkat çeken Aristoteles'e göre doğal hukuk, yazılı olmayan kanunlarıyla doğal olarak değişirken, yasal hukuk ise uzlaşımla değişmektedir. Ona göre esas manadaki adalet yazılmamış yasalara sahip olması bakımından sabit olsa da kendinde değişebilirliği kapsayan adalettir (Aristoteles, 2017). Aristoteles, adalet kavramını geliştirirken, adaletin orta noktasını ve doğru olanın ortasını neyin oluşturduğuna dair sorular ortaya atmıştır. Adaleti iki farklı şekilde orta yol olarak değerlendirmiştir. İlk olarak, adalet doğru olanla karşılaştırıldığında bir erdem unsurudur. Siyasi adalet olarak adlandırılan bu adalet biçimi, kamu düzeni (polis) altında birey ve toplum arasındaki ilişkiyle ilgilenir. Bu tür adaletin ortası, dağıtıcı adaletin geometrik ortası veya düzeltici adaletin aritmetik ortası aracılığıyla kurulur.

Aristoteles'in dağıtıcı adaletle bakış açısına göre, adalet ve eşitlik doğru olan kavramıyla iç içedir. Bu, bir eşitliğin adil ya da bir eşitsizliğin adaletsiz olup olmadığının belirlenmesinin neyin doğru kabul edildiğine bağlı olduğu anlamına gelir. Özünde doğruluk, adalet ve eşitlik değerleriyle uyumlu olması gereken bir tür orantı, özellikle de geometrik bir orantıdır (Aristoteles, 2017). Aristoteles bu hususu politika adlı yapıtında şöyle anlatır: “Devlette amaçlanan iyilik adalettir, buysa bütün topluluğun iyiliği için olandır. şimdi, bir toplulukta adaletin herkesin iyiliği demek olduğu besbellidir.” (Aristoteles, 2005, s. 91). “...adalet kişilere ilişkin- dir ve eşitlik eşitler için eşit olmak gerekir.” (Aristoteles, 2005, s. 91). Söz konusu bu

eşitlik hususunun neye göre belirlenebileceğini Aristoteles flüt örneğiyle açıklar: “En iyi çalgıyı kullanma hakkı, o çalgıyı en iyi çalanındır.” (Aristoteles, 2005, s. 91). Aristoteles, eşit derecede yetenekli flütçüler arasında en iyi çalan kişinin en iyi enstrümanı çalma hakkına sahip olması gerektiğini savunur. Çünkü üstünlük soy, boy ya da zenginlik gibi faktörlere göre değil, yapılan işin kalitesine göre belirlenir. En iyi flütler mümkün olan en iyi şekilde çalınmak içindir. Aristoteles, bir payı hak etmenin dağıtılan şeyin doğasına dayandığına ve eylemin kalitesine yapılan katkının derecesine göre belirlendiğine inanmaktadır (Aristoteles, 2005).

Aristoteles, bir devlet içindeki lütf, onur, mevki ve servet dağılımının belirli bir kritere uygun olması halinde adil olabileceğini savunur. Göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktör, dağıtılan şeyin niteliği ve genel kaliteye nasıl katkıda bulunduğu. Esasen, toplumlarına ve devletlerine en büyük katkıyı yapanlar bu ödüllerden daha büyük bir pay almalıdır. Başka bir deyişle adalet, hak edilenin hak edene verilmesidir. Bu da topluma ve devlete en çok katkıda bulunan bireylerin bu kaynaklardan en büyük payı alması gerektiği anlamına gelir. Özetle, Aristoteles'in dağıtıcı adaleti, her bir parçanın değerinin bütüne yaptığı katkıya göre belirlendiği parça-bütün ilişkisine dayanmaktadır (Aristoteles, 2005). Aristoteles, bölüştürücü ve düzeltici adaletten ve onlara ilişkin geometrik ve aritmetik ortayı bulma formüllerinden söz ettikten sonra şöyle der: “Adalet de bir orta olma halidir, ancak diğer erdemlerden farklı yanları vardır. Adalet orta olma halinin bir özelliğidir, adaletsizlik ise uçlarda olmanın” (Aristoteles, 2017, 1134a). Aristoteles'e göre “...insan nasıl tam gelişme durumuna ulaştığı zaman hayvanların en iyisiyse, yasa ve kurallardan ayrılınca da en kötüsü olur...erdem-siz insan varlıkların en vahşisi en adalet bilmeyenidir, cinsel tut-kunlukları ve oburluğu bakımından da en kötüsüdür. Oysa, adalet devletin orta direğidir; çünkü siyasi topluluğun temeli hak'tır ve hak neyin adaletli olduğuna karar vermenin ayrıacıdır.” (Aristoteles, 2005, s. 10). Dolayısıyla, Aristoteles'in asıl adaletle dair vurguladığı husus ortanın bizatihi kendisidir.

109

Aristoteles'in adalet anlayışının çağdaş düşünce ve hukuk teorisi üzerindeki etkisi yadsınmaz. Modern toplumlarda adalet genellikle fırsat eşitliği, hukuk özgürlüğü, sosyal adalet gibi temalar üzerinden kavramsallaştırılmaktadır. Bu adalet anlayışı, Aristoteles'in adalet anlayışı, liberalizm, sosyalizm ve demokrasi gibi çeşitli siyasi düşünce ekollerinin katkılarıyla şekillenmiştir. Örneğin liberalizm, bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin anlayışını bilgilendirmek için Aristoteles'in dağıtıcı adalet ifadesinden yararlanır. Özgürlük ve özgürlük ilkeleri, Aristoteles'in dağıtıcı adaletin önemine yaptığı vurgudan büyük ölçüde etkilenen modern liberalizmin merkezinde yer alır.

Sonuç olarak, Aristoteles'in dağıtıcı adalet anlayışı, modern ekonomi politiğin ve sosyal adalet anlayışının temel taşlarından biri olmuştur ve çağdaş düşünce üzerinde süregelen bir etkisi vardır. Aristoteles'in adalet anlayışı, onun dağıtıcı ve düzeltici adalet kavramları aracılığıyla, modern politik düşünce, etik ve hukuk üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Farklı politik ideolojiler, adaletin ne olması gerektiği konusunda farklı yollar sunsa da çoğu, adaletin bireyler arasındaki dengeyi sağlaması gerektiği konusunda Aristoteles ile hemfikirdir.

6. Çağdaş Düşünce Kuramlarında Aristoteles Adaletinin Etkisi

Aristoteles'in adalet fikriyatının etkisini gözlemleyebileceğimiz çağdaş düşüncelerden biri de her cinsiyetten insan için eşit haklara ve fırsatlara ulaşmaya çalışan sosyal, politik ve kültürel bir hareket olan Feminizmdir. Kadınların oy hakkı ve diğer temel haklar için mücadele eden feminizmin ilk dalgasının bir parçası olarak bu hareket, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. O zamandan bu yana feminizm, üreme hakları, işyerinde ayrımcılık ve kadına yönelik şiddet gibi konuları ele alacak şekilde gelişti ve genişledi diyebiliriz. Bu anlamda feminizm, cinsiyete dayalı baskının tüm biçimlerine meydan okumayı ve ortadan kaldırmayı amaçlamasıyla dikkat çekmektedir. Cinsiyetler arasında eşit rasyonel kapasiteyi savunan bir ideoloji biçimi olarak

feminizmin temel amacı, Batı toplumlarına hakim olan fallus merkezli bakış açısına meydan okumaktır. Feminist teori zaman içinde, üçüncü dalga feminizmin modern bir türevi olan postmodern feminizm de dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğini ele almayı amaçlayan adalet teorilerini kapsayacak şekilde gelişmiştir. Bu adalet teorisi, söylemsel rejimlerin erkek üstünlüğünü ve cinsellik hiyerarşilerini kurma ve sürdürme biçimine odaklanmaktadır. Bu bağlamda postmodern feministler, özçülüğü ve ikili karşıtlıkları reddederek geleneksel feminist ideolojilerden ayrılırlar. Bireyleri kendi benlik kavramlarını tanımlamaları için özgürleştirmeye çalışırlar (Ebert, 1991).

Toplumdaki ikilikler ve dilin cinsiyete dayalı muamele üzerindeki potansiyel etkisi uzun süredir ilgi ve endişe konusu olduğu için postmodern feministler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temelinde yatan kavramları inceleyerek geleneksel, kelime merkezli toplumsal cinsiyet anlayışını ve buna karşılık gelen güç dinamiklerini eleştirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, çoklu söylemleri teşvik ederek, metinleri yapısöküme uğratarak ve toplumsal cinsiyet deneyimlerinde öznelliği savunarak toplumda daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamayı amaçlamışlardır. Postmodern feminizm, postmodern fikirler, post-yapısalcılık ve Fransız feminizmi de dahil olmak üzere çeşitli teorik kavramlara dayanmaktadır. Bu yaklaşımın temel ilkelerinden biri, ataerkil sistemlerde toplumsal cinsiyet deneyimlerinin evrensel olarak aynı olduğu fikrini reddetmektir. Dolayısıyla postmodern feministler, toplumsal cinsiyet deneyimlerinin çeşitliliğini kabul etmekte ve çeşitli birey ve grupların toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle nasıl karşılaştığını öne çıkarmaktadırlar (Ebert, 1991).

Özellikle belirtilmelidir ki postmodern teorinin feminist teoriye dahil edilmesi, evrensel bir kabul görmese de yirminci yüzyılın ikinci yarısında feminist düşüncüyü önemli ölçüde etkilemiştir. Çağdaş feminist teoriler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nesnel analizlerini vurgulamakta ve toplumun her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeye çalışmaktadırlar. Postmodern feminizm, toplumsal cinsiyet adaletsizliğini sürdüren kavramların altını çizerek ve toplumsal cinsiyet deneyimlerinin incelikli bir şekilde anlaşılmasını savunarak, güç ve toplumsal cinsiyete ilişkin çağdaş söylemin şekillenmesinde etkili olmuştur (Ebert, 1991).

Bu teorilerin Aristoteles'in adalet kavramıyla olan bağlantısına gelecek olursak öncelikle Judith Butler'in görüşlerine yer vermek gerekecektir. Özellikle belirtilmelidir ki postmodern feminizm, ataerkil normları istikrarsızlaştırmayı amaçlayan bir düşünce okuludur ve yaygın olarak geleneksel Marksist teoriye bir alternatif olarak tanımlanmıştır. Dilin, toplumsal cinsiyetin sosyal inşasında önemli bir rol oynadığı ve toplumlar arasında cinsiyet rollerinin değişmesine neden olduğu ileri sürülmektedir (Nickerson, 2023). Bu teori ilk olarak Butler tarafından erken dönem çalışmalarında önerilmiş ve feminist postmodernizmin önemli kaygılarının aydınlatılmasına yardımcı olmuştur (Mann, 2006). Butler da dahil olmak üzere postmodern feministler, kadınların doğuştan aşağı olduğu fikrine meydan okuyarak (Nickerson, 2023) ve farklı feminist bakış açıları arasında dayanışma kurarak toplumsal cinsiyeti kavramayı amaçlamışlardır (Benhabib, 1995). Dahası, postmodern söylemler, Flax'in de belirttiği üzere bireyleri hakikatin öznel değerlendirmelerinden uzaklaştırmayı amaçlamaktadır (Flax, 1987). Bu kavram, toplumsal cinsiyetin sosyal ve politik faktörler aracılığıyla anlaşılmasına önem veren Aristoteles'in adalet anlayışıyla bağlantılıdır. Ayrıca postmodernizm, daha önce kadınları aşağı konumda tasvir eden modernist düşüncenin yerini almıştır (Lovibond, 1990). Feminist teori alanında postmodern feminizm, geleneksel Marksist ideolojiden ayrılan benzersiz bir bakış açısı sunar. Bu yaklaşım, cinsiyetin karmaşıklığının anlaşılmasında sosyal ve politik koşulların önemini kabul etmektedir. Ayrıca postmodern feminizm, Aristoteles'in toplumda adalet ve eşitliği savunan adalet anlayışından ilham alır. Bu çerçeveyi benimseyen postmodern feminizm, toplumsal cinsiyetle ilgili konuların ele alınmasında alternatif ve daha kapsayıcı bir yaklaşım sağlar.

Feminizmin yanı sıra Kantçı Etik, Erdem Teorisi, Toplumsal Sözleşme Teorisi ve Faydacılık teorilerinin de Aristoteles'in adalet ilkelerinden yapılan çıkarımlar sonucunda formüle edildiğini belirtmek gerekir. Ünlü Alman filozof Immanuel Kant tarafından geliştirilen Kantçı etik, ahlaki kararların a priori ilkelere dayalı olarak alındığı önermesine dayanmaktadır. Bu, ahlakın deneyimden bağımsız, apaçık ilkelerden türetildiği anlamına gelir (Levine, 1974). Öte yandan faydacılık, herhangi bir eylemin ahlaki değerinin, en fazla sayıda insana en büyük genel mutluluğu getirme kapasitesine göre değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Donaldson ve Dunfee, 1994) ki bu özellik Aristoteles'in adalet anlayışında köklerini bulmaktadır. Sosyal Sözleşme Teorisi ise adaletin vatandaşlar arasındaki bir anlaşmaya dayandığı fikrini takip eder (Posner, 1979, ayrıca bkz: Powers Jr.1979). Son olarak Erdem Teorisi, ahlaki olanın, erdemli bir kişinin aynı koşullar altında yapacağı şey olduğu fikri üzerine kurulmuştur. Bu haliyle Aristoteles'in adalet ilkesinin bu teorilerle derinden iç içe geçtiğini ifade edebiliriz. Bununla birlikte Aristoteles'in adalet anlayışının bu teorilerin temelini oluşturduğu ve adaletin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesinin bu teorilerin anlaşılmasını gerektireceği açıktır. Bu nedenle, adaleti etkili bir şekilde değerlendirmek ve bilinçli ahlaki kararlar vermek için bu teorilerin nüanslarını anlamak önemlidir.

Aristoteles'in adalet ve hukuka ilişkin fikirleri zamanın testinden geçmiş olsa da adalet ve adaletin nelerden oluştuğuna ilişkin modern görüşler onun etkisinin ötesinde gelişmiştir. Aristoteles'in çerçevesi hâlâ geçerli olsa da adalet kavramı, insan hakları ve toplumsal eşitlik gibi daha geniş kavramları kapsayacak şekilde genişlemiştir. Söz gelimi akademisyenler enerji adaleti üzerine araştırmalar yürütmüşlerdir; bu da adaletin tek bir tanımını bulmaya çalışmak yerine adalete atfedilen farklı anlam ve değerleri tanımının daha faydalı olduğunu göstermektedir. Bu çeşitli yorumları kabul ederek, adalete ve onun toplumdaki rolüne ilişkin daha incelikli ve kapsamlı bir anlayışa ulaşabiliriz (Clayton, 2000).

Bu bağlamda Aristoteles'in kavramlarını çağdaş düşünceyle birleştirdiğimizde, sorunların çözümünde daha kapsamlı bir yaklaşımın önünü açıyoruz. Bunun mükemmel bir örneği, Aristoteles'in erdemlerinin çevre etiği alanında kullanılmasıdır. Bu, eylemlerimizin yalnızca fiziksel etkilerini değil aynı zamanda ahlaki ve etik sonuçlarını da dikkate almamızı sağlamaktadır. Foster'in de ifade ettiği üzere bu sayede erdemleri bünyemize katarak kararlarımızın sadece çevremize faydalı olmasını değil, aynı zamanda insan olarak değerlerimize uygun olmasını da sağlayabiliriz (Foster, 2002).

Özellikle vurgulanmalıdır ki çevresel sorunları değerlendirirken bireyin etik değerlerinin dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Bunu yaparak etik inançların dikkate alınmasını ve yapılan eylemlerin kişisel inançlarıyla uyumlu olmasını sağlayabiliriz. Bu yaklaşım adaleti teşvik eder ve çevresel etkinin daha bütünsel olarak değerlendirilmesine olanak tanır (Hourdequin, 2015). Bu bağlamda Aristoteles'in adaletin özünde politik olduğu görüşünü savunduğunu belirtmekte fayda vardır (Robin, 2012) ve bu fikir çevre etiğine kadar genişletilebilmektedir. Örneğin alçakgönüllülük çevresel bir erdem olarak görülmektedir (Frasz, 1993), zira çevresel refahın insan haklarına göre önceliklendirilmesine izin vermektedir (Shrader-Frechette, 1996). Ek olarak, Aristoteles'in temel sezgisi -adaletin eşit muameleyi gerektirdiği- çevre etiğindeki etik tartışmalara çeşitli yanıtlar sağlamak için kullanılabilir (Bruner ve Oelschlaeger, 1994). Bu noktada belirtilmelidir ki temelde alçakgönüllülük, kaynakların sorumlu kullanımını teşvik eden ve eylemlerimizin çevreye zarar vermemesini sağlayan temel bir çevresel erdem olarak görülmektedir. Böylelikle çevresel refahı ön planda tutarak kendimiz ve gelecek nesiller için sürdürülebilir bir gelecek yaratabiliriz. Dolayısıyla Aristoteles'in adalet fikri, etik kaygıların kapsamını genişletmek ve çevre etiğine dair değerli bir anlayış sağlamak için modern düşünceyle bütünleştirilebilir.

Aristoteles'in adalet teorisinde odak noktası orantılı eşitliktir. Bu, eşitlere eşit ve eşit olmayanlara eşit olmayan şekilde davranma söz konusu olduğunda, Aristoteles'in adalet

teorisinin modern siyaset felsefesiyle uyumlu olduğu anlamına gelir (Rosen, 1975). Aristoteles'in adalet teorisi, poliste hukukun ve adaletin rolünü vurguladığı için özellikle çağdaş siyaset felsefesiyle ilgilidir (Leontsini, 2014). Dahası, modern adalet teorisyenleri Aristoteles'in eşitlik doktrinini benimsemişlerdir. Charles Taylor ve Amartya Sen gibi isimler, Aristotelesçi bakış açısının çağdaş sosyal bilimin bazı yönleriyle olan ilişkisini araştırarak (Bodéüs, 1991) Aristoteles'in adalet görüşünün modern toplum için hala değerli olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Aslında onun polisteki adalet ve ılımlılık anlayışı, çağdaş siyaset felsefesinde devletin rolüne ilişkin sorularla son derece alakalıdır (Leontsini, 2014). Son zamanlarda, Alasdair MacIntyre ve Martha Nussbaum gibi uzmanlar, Aristoteles'in düşüncelerinin modern siyasi tartışmalardaki devam eden önemini kapsamlı bir şekilde araştırarak Aristoteles'in kavramlarının siyaset ve toplumla ilgili süregelen tartışmaları ısrarla etkilediği ve şekillendirdiği sayısız yolu ortaya koymuşlardır (Mara, 2000).

SONUÇ

Çağdaş etikteki adalet kavramını Aristoteles'in merceğinden incelemek, adil bir toplumun doğasına dair değerli ve önemli bilgiler sağlamaktadır. Adaletin, tarihsel ve kültürel açıdan sürekli evrimleşen, dinamik bir yapıya sahip olduğunu bu nedenle adaletin ne olduğu ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili tartışmaların, evrensel köklerden günümüz dünyasının gerçeklerine kadar geniş bir perspektifte ele alınması bu bakımdan elzemdir. Aristoteles'in adalet felsefesine ve onun çağdaş etik meselelerle ilgisine kapsamlı bir genel bakış sunulan bu çalışmada, adaleti, eşitliği ve kamu yararını vurgulayan Aristoteles için adaletin özünde politik olduğu ifade edilebilir. Aristoteles'in etiği, çağdaş etik sorunlarını analiz etmek ve ele almak için değerli bir çerçeve sunmaktadır. Nitekim çağdaş düşüncede, Aristoteles'in felsefesinin adaleti anlama ve uygulama biçimimiz üzerinde derin bir etkiye sahip olduğunu ifade edebiliriz. Öyle ki birçok farklı disiplinde ve çağdaş düşünce ekollerinde Aristoteles felsefesinin izlerini görmek mümkün olup onun düşüncelerinin hâlâ güncelliğini koruduğunu gözlemlemekteyiz. Söz gelimi, ahlaki karakter ve kişisel sorumluluğu geliştirmenin önemini vurgulayan Aristoteles'in erdem etiği yaklaşımı, cezai adalet reformu, gelir eşitsizliği ve çevre adaleti gibi konuları çevreleyen güncel tartışmalarla oldukça yakından ilişkilidir.

112

Aristoteles'e göre adalet, toplumsal uyumun ve bireysel ahlakın korunmasının çok önemli bir bileşenidir. Bu, her bireyin sosyal yapı içindeki rolünün adil bir şekilde paylaşılması ve böylece bir bütün olarak toplumdaki denge ve düzenin korunmasıyla sağlanır. Çağdaş etik yaklaşımlar, bu temel tanımı baz alarak, küreselleşen dünyada adaletin nasıl elde edileceği konusunda yeni perspektifler sunmuştur. Modern etik düşüncesi de Aristoteles'in adalet anlayışında sergilediği üzere toplumda eşitlik, hukuk ve hak prensiplerinin önemini vurgulamaktadır. Bu değerli kavramları anlamak ve adalet üzerine düşünmek, insanlığın daha adil bir dünya için atılacak adımlarını belirlemesine yardımcı olacaktır. Çağdaş etik ve Aristoteles'in öğretilerinin birleşimiyle, adaletin gerçek anlamını kavramak ve toplumda adaletin sağlanması için yeni yollar bulmak mümkündür. Ancak özellikle belirtmelidir ki Aristoteles'in öğretileri, bugün hala toplumumuzda geçerliliğini koruyor olsa da onun görüşlerini günümüzün zorluklarına dahil edebilecek yeni etik yaklaşımlar geliştirmek çok önemlidir. Adaletin, toplumumuzun tüm üyeleri için erişilebilir olmasını sağlamamız gerekiyor ve bu da Aristoteles'in rehberliğini çağdaş sorunlara uygulamak için yenilikçi yöntemler bulmamızı gerektiriyor. Bunu yaparak, bireysel haklar ile toplumsal sorumluluklar arasında bir denge kurabilir ve toplumumuzu herkes için adil ve hakkaniyetli bir yer haline getirebiliriz. Adaleti Aristoteles'in felsefesinin ışığında yeniden düşünerek, herkes için ortak iyiliği ve adaleti ön planda tutan geleceğin etiğine yönelik daha kapsamlı ve sürdürülebilir bir yaklaşım oluşturabiliriz.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, N. A. E. (2017). Kategoriler-Önermeler, çev. *Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul.*
- Attfield, R. (2012). Ethics: an overview.
- Benhabib, S. (1995). Feminism and postmodernism: An uneasy alliance. *Feminist contentions: A philosophical exchange*, 17-34.
- Bodéüs, R. (1991). *Essays on the foundations of Aristotelian political science*. Univ of California Press.
- Bruner, M., & Oelschlaeger, M. (1994). Rhetoric, environmentalism, and environmental ethics. *Environmental Ethics*, 16(4), 377-396.
- Charlotte Nickerson, Postmodern Feminism Theory In Sociology, <https://simplysociology.com/postmodern-feminism.html> Erişim: 21 Eylül 2023.
- Clayton, S. (2000), New Ways of Thinking about Environmentalism: Models of Justice in the Environmental Debate. *Journal of Social Issues*, 56: 459-474.
- Donaldson, T., & Dunfee, T. W. (1994). Toward a unified conception of business ethics: Integrative social contracts theory. *Academy of management review*, 19(2), 252-284.
- E. Foster, Susanne (2002). Aristotle and the Environment. *Environmental Ethics* 24 (4):409-428.
- Ebert, T. L. (1991). The "difference" of postmodern feminism. *College English*, 53(8), 886-904.
- Flax, J. (1987). Postmodernism and gender relations in feminist theory. *Signs: Journal of women in culture and society*, 12(4), 621-643.
- Frasz, G. B. (1993). Environmental virtue ethics: A new direction for environmental ethics. *Environmental Ethics*, 15(3), 259-274.
- Hourdequin, M. (2015). *Environmental ethics: From theory to practice*. Bloomsbury Publishing.
- Leontsini, E. (2014). Justice and moderation in the state: Aristotle and beyond. In *Philosophy of Justice* (pp. 27-42). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Levine, A. (1974). Rawls' Kantianism. *Social Theory and Practice*, 3(1), 47-63.
- Lovibond, S. (1990). *Feminism and postmodernism* (pp. 154-186). Macmillan Education UK.
- Mann, B. (2006). *Women's liberation and the sublime: Feminism, postmodernism, environment*. Oxford University Press.
- Mara, G. M. (2000). The Logos of the Wise in the Politeia of the Many: Recent Books on Aristotle's Political Philosophy. *Political Theory*, 28(6), 835-860.
- Nickerson, C. Postmodern Feminism Theory in Sociology. <https://simplysociology.com/postmodern-feminism.html> Erişim: 20 Eylül 2023.
- Posner, R. A. (1979). Utilitarianism, economics, and legal theory. *The Journal of Legal Studies*, 8(1), 103-140.
- Powers Jr, W. (1978). Structural Aspects of the Impact of Law on Moral Duty Within Utilitarianism and Social Contract Theory. *UCLA L. Rev.*, 26, 1263.
- Rosen, F. (1975). The political context of Aristotle's categories of justice. *Phronesis*, 228-240.

Shrader-Frechette, K. (1996). Individualism, holism, and environmental ethics. *Ethics and the Environment*, 55-69.